

Biblioteka kościoła pisarzowskiego w świetle inwentarza z roku 1647

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Bielsku-Białej znajduje się niepośledniej wartości rękopis, który ze względu na swoją zawartość jak i charakter można by nazwać antykwarycznym kuriozum. Jest to siedemnastowieczny „Inwentarz Kościoła Pisarzowskiego”, który pomimo zawieruchy dziejowej w całości przetrwał do dnia dzisiejszego. O losach jego zadecydował przypadek, gdyż 7 VIII 1965 r. wskutek zaproszenia ognia spłonął w Pisarzowicach drewniany kościół z początku XVI w. Znajdujące się w zakrystii dokumenty, księgi i inne sprzęty liturgiczne uległy całkowitemu spaleni. Na szczęście nie było tam w tym momencie tegoż „Inwentarza”, ponieważ wraz z nim przepadłaby nieocenionej wartości wiedza o życiu religijnym i ogólnie rozumianej kulturze duchowej dawnych Pisarzowian. W ten sposób właśnie zniknęły z pola naszego widzenia bezcenne zabytki sztuki nie tylko sakralnej, ale i świeckiej. Pożary, wojny połączone z grabieżami, a także ludzka głupota są tymi czynnikami, które na zawsze i w sposób nieodwracalny wyeliminowały z naszego życia niezliczone i bezcenne dobra kultury. Tylko niewielka część tego, co stanowiło dorobek minionych pokoleń, przetrwała do dziś. A i z tym, co pozostało, różnie dziś bywa. Wiele zabytków, którym udało się uniknąć pożogi wojennej lub przewyciężyć niszczący wpływ czasu, dziś niemalże na naszych oczach niknie nie wiadomo gdzie i w jaki sposób. Spora też część tego, co ocalało, ulega stopniowemu procesowi biologicznego rozkładu ze względu na obojętność czy to nieświadomość ludzką. Tym cenniejszym w obliczu klęsk i żywiołów zatracających ciągle ślady przeszłości wydaje się być „Inwentarz” dawnego kościoła pisarzowskiego, który, pomimo iż na pewien czas zniknął ze świadomości ludzkiej, odnalazł się w Muzeum w Bielsku-Białej. Nadal może on służyć jako niewyczerpane źródło wiedzy nie tylko o świątyni pisarzowskiej, ale również o życiu codziennym jej parafian w dawnych wiekach (XVII-XVIII w.).

Ta oprawiona w skórę z tłoczeniami księga o wymiarach 15x20 cm jest niezwykle rzadkim okazem w swej klasie¹. Nie tylko z tego względu, iż niewiele takich inwentarzy przetrwało do czasów współczesnych, ale przede wszystkim z powodu tego, co zawiera. I tu wypada pokusić się o kilka istotnych szczegółów dotyczących omawianego przedmiotu. Otóż sama księga zawiera w zasadzie kilka inwentarzy dotyczących wyposażenia kościoła, a oprócz tego znajdują się w niej Księga ślubów oraz Księga chrztów. Na końcu rękopiśmiennego zabytku znajdują się drukowane w Krakowie w latach 1638–1639 poezje autorstwa: Jana Grzegorza Zdziewojskiego² (1609–1685/87), Stanisława Ossędowskiego³ (zm. 1669) oraz Pawła Kwiatkowskiego⁴ (zm. po 1639).

W części inwentarzowej, w której obok spisów uposażeń kościelnych znajdują się również wypisy ważnych dokumentów dotyczących historii parafii lub wioski, znajduje się najciekawszy – moim zdaniem – ustęp poświęcony bibliotece kościelnej.

Dzieje tego księgozbioru można jedynie starać się (!) odtworzyć w oparciu o fragmentaryczne wzmianki znajdujące się gdzieś w zapisach inwentarzy. Wskazują one dość enigmatycznie na okoliczności i czas powstania biblioteki, jak również na jej fundatorów i opiekunów. Zawirowania dziejowe i upływ czasu doprowadziły do tego, że z dość pokaźnego zbioru w połowie XVII wieku do dziś niemalże cudem ocalały tylko dwa woluminy. Wydaje się więc, że ze wszech miar warto temu zagadnieniu poświęcić szczególną uwagę. Dla pełniejszego zobrazowania rangi tematu wypada w tym miejscu przytoczyć cały ustęp poświęcony dawnemu księgozbiorowi parafialnemu: „BIBLIOTHECA KOŚCIOŁA PISARZOWSKIEGO Która ma być chowana w Szafie za Kratą w Zakręstyey od ktorej powinni klucze mieć Koscielni. A gdy x. Pleban będzie miał wziąć Xiegi albo X. Commendarz tedy pisanie powinien dać kościelnym iż bierze do używania Xiegi y znowu ją oddać a pisanie odebrać a nie powinna u niego w domu być ale tylko Siedm Niedziel aby nie ginęły Xiegi gdyż **Xsiąg wiele poginęło** [podkr. J.R.] przez niedbalstwo Antecessorow.

¹ Wspomina o niej pomnikowe dzieło sprzed ponad stu lat pt. „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego”.

² XAPIEMA Magnae Matris Virgini (...) A Gregorio Joanne Zdziewoyski (-) Anno M.DC. XXXIX.

³ * STEΦANION Studii Philosophici (...) Sub auspicijs Stanislai Ossędowski (...) Anno D. 1638; ** PHILAKAI Zdziewoiane Domus (...) A Stanislao Ossędowski de Dzierza'wy (...) Anno D. 1639.

⁴ EPIDESMION (...) A Pavlo Kwiatkowski (...) Anno Dom. 1639.

1. Naprzód Mszał w Czapie Czarnej na przotku pukle srebrne na rogach figura św. Jāna Cantego na przotku na drugiej stronie Herb X : Grzegorza Jāna Zdziewojskiego Plebāna Pisarzowskiego który tēn Mszał sprawił y darował Kościolowi Pisarzowskiemu ktōrego Mszała tyłko na Uroczyste Swieta powinno zazywać.

2. Mszał w Czarnej oprawie na Każde zazywanie Niedzielne y Swietne.

3. Mszał ktōrego Rector so spiewania Używa na ferialne dni y na Regialne Msze S:

4. Gradał nowy w białej oprawie pukle Mosiązne na rogach ktōrego Rector aby szanował Upatrować aby w Szafie na Kurze⁵ był chowany na to sprawionej.

5. Agenda w białej oprawie nowa którą oddał X : Stephan Grabowski i Plebān Pisarzowski (na marginesie znajduje się adnotacja poczyniona, jak wynika z charakteru pisma, ręką ks. Piechowicza, o tym, że zakupiono tę księgę za fundusze kościelne).

6. Agenda w Czerwonej oprawie trochę napsowana na rogach pukle Mosiązne dla Używania Rectorowi.

7. Aurerum diurnale Concionatoris w Coloniej drukowana wteyże iest Rituale albo Agenda ad titum Ecclac Romanae dla częstego Używania do Krzczenia⁶ także w drogę y w domach propter necessitatem Urgentem w białej oprawie którą darował X: Zdziewojski Plebān Pisarzowski (na marginesie widoczna jest uwaga skreślona ręką ks. Piechowicza, ale przez innego skrybę zakreślona; odczytać z trudem daje się treść: «zaginięta za Zdziewojskiego jest» [?]).

8. Flores exemplorum auctore R. P. Antonio Dauroultris Societ Jesu seu Catechismus Historialis w białej oprawie nowa mniejsza niż in folio miąsza na dłoń ręki która kilka złotych kosztuie w niej na wśystek Catechism są Exempla oddał iā X: Grzegorz Zdziewojski Plebān Pisarzowski Roku 1646.

9. Martini Azpilcuetae Doctoris Navary Consiliorum sive Responsorum libri quinque in folio w białym pergaminie in Casibus.

10. Sermones de sanctis Thesaurus novus nuncupatus impressus Argentinae 1485 in folio. Xiegi starego druku (na marginesie uwaga, że księga «niespełna», co odnotował również ks. Piechowicz).

11. Joannis Justi Lanspergy Badari Carthusiani Coloniae impressus 1548 in folio sermones dominicales ma opisane na rok.

⁵ Kurze (stpol.) – chórze.

⁶ Krzczenia (stpol.) – krzczenia; dziś. chrzczenia.

12. Missale Cracoviense napisowane w Czerwonej oprawie (pod spodem dopisane przez ks. Piechowicza: «iuz tego niemasz bo było złe y niepotrzebne»).

13. Metrica zlocista in 4 to Baptizandoru(m) et inventary Ecclae Pisarzowien(sis) która ma być chowana w Zakrystej a w kilka Niedziel aby wpisowano w nie z papierow na których raptim wpisują Krczenia (por. przyp. 6) aby ież niepsowali y zebý nie zginęła gdyż Metryki gineły [podkr. J.R.] za nieopatrznością Antecessorow ktore w Plebaniey [podkr. J.R.] chowali.

14. Metrica Matrimoniorum Vivoru(m.) et Mortuorum w pergaminie prostym.

15. Concioes Vespertinae Quadragesimales super septem psalmos paenitentiales impresus Zugduni w Czerwonej oprawie.

16. Conciones Quadragesimales na każdy dzień starego druku w pergaminie nowym białym sine principio et fine.

17. Index Utriusquae testamenti ad quascunque res et sententias impresus 1535 w Czerwonej oprawie.

18. Xiaska w Czerwonej oprawie ktora ma tytuł Declaratio quod sumptio Eucharistiae sub umca specie panis sit Coloniae impresus 1566.

19. Ewangelistary Marci Mureli de Virtutibus Ewangelicis libri x: Zdziewoyski oddał ją.

20. Humiliarum Jodeci Clichtowý tripatitarune pars tertia impresus Coloniae 1541 x: Zdziewoyski oddał ją w Czerwonej dobrej oprawie z Clauzurami.

21. Breviary pars Hiemalis w białej oprawie w pergaminie.

22. Contionalik psalmow Dawidowých dla Uzýwania Rectorowi w Czerwonym pergaminie”.

Tak przedstawiałby się kościelny księgozbiór według spisu inwentarzowego sporządzonego około 1647 roku prawdopodobnie przez wikariusza ks. Sebastiana Żurkiewicza⁷ na polecenie proboszcza parafii pisarzowskiej ks. Jana Grzegorza Zdziewojskiego.

W zbiorach bibliotecznych obok ksiąg liturgicznych znajdowały się również immunitety przyznane świątyni pisarzowskiej przez Kościół. Wśród nich inwentarz wymienia następujące dokumenty: „Privilegia na pergaminie dwoie w Kościele Pisarzowskim są wtey

⁷ Sebastian Żurkiewicz – początkowo wikariusz, później komendarz, pełnił funkcje duszpasterskie na parafii w Pisarzowicach w latach 1647-1649 (por. Gromadzka Księga Poddanych (...) Roku 1641 sporządzona. S. 65.

Safie gdzie Xiegi chowaią dla starożytności aby Successorowie ich w dobrým schowaniu mieli bý niezginęły na odpustý.

Jeden iest daný perepatuis temporibus na Kilkanaście swiät od Fryderyka Cardýnała⁸ na tęen czas Arcybiskupa Gneznenskiego ý Biskupa Krakowskiego ý od inszych Biskupow polskich napisany. Roku 1494 U niego są pieczęci obszyte w Czerwone Sukno od Biskupów polskich.

Drugie Privilegium na odpustý iest z Rzýnu dane za Sýxt(us)a Czwartego Papieža na X: Jana Plebana Pisarzowskiego instantýą daný Roku 1475 perepetius temporibus na pięcioro Swiät u którego iest Cztery pieczęci w blachach żelaznych, Czterech Cardinalow na wosku Czerwonym wýrazone które iuz są trochę napsowane⁹.

Znając już zasoby biblioteki kościelnej na podstawie inwentarza, można pokusić się o próbę odtworzenia jej dziejów i niezbyt długiego żywota, biorąc pod uwagę to, co z niej do dziś pozostało. Tak więc początków jej założenia upatrywać należy u schyłku XV w. lub na początku następnego stulecia. Wskazuje na to kilka faktów. Po pierwsze, w tym czasie wzniesiono drewnianą świątynię (1536 r.) i wówczas, jak należy przypuszczać, zaistniała potrzeba doposażenia kościoła w księgi liturgiczne, które z racji upowszechniania się w tym czasie w całej Europie, a także i w Polsce, druku stawały się łatwo dostępne i nieodzowne w każdej parafii. Po drugie, najstarsze egzemplarze biblioteczne pochodzą właśnie z tego okresu (1485, 1508)⁹, co wskazywałoby na ich wykorzystanie w liturgii kościelnej. Po trzecie wreszcie, „Privilegia” dla kościoła pisarzowskiego datowane na lata 1475 i 1494 przechowywane były wraz z księgami w zakrystii.

Od momentu powstania, a raczej początków kształtowania się biblioteki, brakowało jej stałego i bacznego dozoru, jak również odpowiedniego miejsca na przechowywanie, co zabezpieczałoby ją przed stopniowym rozkradaniem. Dlatego też już w drugiej poł. XVI w., kiedy ruchy innowiercze dotarły do Pisarzowic, można mówić o poważnym uszczupleniu zbiorów. Wskazuje na to wzmianka w sprawozdaniu z wizytacji biskupiej, przeprowadzonej w roku

---

⁸ Fryderyk Jagiellończyk (1468-1503) biskup kr. od 1488, arcybiskup gnieź. od 1493.

⁹ * Sermones de sanctis Thesaurus novus nuncupatus impresus Argentinae 1485 in folio Xiegi starego druku; ** Conciones Quadragesimales na każdy dzień starego druku (!) (...) [Być może jak poprzednia księga pochodziła z końca XV w. (?) - J.R.]

1598 przez prepozyta Tarnowskiego Krzysztofa Kazimierskiego „ex mandato Cardin(ale) Radziwił”¹⁰. Jak wynika z opisu do sprawowania kultu służyły wówczas: Mszał, Agenda Krakowska, Graduał oraz Antyfonarz. Brakowało natomiast Psalterza i Księgi chrztów. Reszta zbiorów zapewne została zniszczona przez kalwinów, którzy opanowali świątynię pisarzowską ok. poł. XVI w. Ponieważ brakowało stałego proboszcza lub komendarza, zorganizowali w niej swój zбір wyzbywając się wszystkiego, co niepotrzebne.

Stan biblioteki nie uległ poprawie jeszcze przez następne lata, o czym świadczy sprawozdanie z kolejnej wizytacji biskupiej przeprowadzonej w 1610 r.¹¹ Znajduje się w nim wzmianka, że wizytator polecił nabyć Psalterz oraz nowy Antyfonarz, jak również nakazał założyć księgi metrykalne i prowadzić je według Wzoru Marzejskiego. O odnowie zbiorów biblioteki i względnej stabilizacji jej zasobów można mówić dopiero po ustąpieniu kalwinizmu, a zwłaszcza od momentu reorganizowania struktury kościelnej na tych terenach oraz odnowy życia w duchu katolickim. Pierwszym duszpasterzem, który osadzony został na parafii i rozpoczął rekatoliczację chłopstwa był ks. Stefan Grabowski z Wolbromia¹² (zm. 2 XII 1643). Zarządzał on kościołem w latach 1636–1640, najpierw jako komendant, a później proboszcz. Grabowski, jak wynika z zapisu w inwentarzu, doposażał bibliotekę w sposób wstrzemięźliwy. Pod numerem 5 w spisie bibliotecznym czytamy: „Agenda w białej oprawie nowa którą oddał X. Stephan Grabowski Pleban Pisarzowski”. Ręką następcy dopisana została na marginesie inwentarza uwaga, że zakup dokonany został za pieniądze kościelne, nie kosztem własnym plebana¹³. Istotne w tej wzmiance jest to, że potwierdza ona istnienie biblioteki jako takiej w kościele w latach 30. XVII w. Być może nie do końca przetrzebionej i wyniszczonej przez kalwinów, ale z pewnością pozbawionej swego dawnego statusu i charakteru. Ciągłe jednak potwierdzanej przez źródła i zaświadczanej przez współczesnych.

¹⁰ AKM.KRAK.Acta.Visit.dec. o św. AŚR 1598, t. 10, K. 9–10.

¹¹ AKM krak. Acta Visit. Dec. Ośw. A. D. 1610, sygn. 28, k. 163.

¹² A.P.Elenchus Parochorum, Administratorum et Cooperatorum Parochiae Pisarzoviensis (...) poz. 2 [Przed S. Grabowskim desygnowanym na to stanowisko był Bartolemeusz Trzeciecki, ale na parafię nie przybył i posady nie objął].

¹³ Grzegorz Hieronim Piechowicz z Daleszyc był proboszczem Pisarzowic w latach 1654–1669. Z charakteru pisma wnosić należy, że on jest autorem uwagi.

Każdy zakup poczyniony na rzecz biblioteki przez konkretnego ofiarodawcę jest w spisie opatrzony wzmianką podającą imię i nazwisko darczyńcy. Analizując dokładnie materiał historyczny, którym jest sam inwentarz sporządzony przez ks. Żurkiewicza, zauważyć można, że w spisie pojawiają się nazwiska tylko dwóch proboszczów – Grabowskiego i Zdziewojskiego. Na ogólną sumę 22 woluminów, które są wymienione w inwentarzu, zakupili oni aż 6 ksiąg, z czego 5 sam Zdziewojski. Niebezpiepodstawnie można więc wysunąć przypuszczenie, że przed objęciem plebanii przez Grabowskiego w 1636 r. w zbiorach, które potem weszły w skład biblioteki Zdziewojskiego, znajdowało się według wszelkiego prawdopodobieństwa 16 woluminów. W spisie inwentarzowym byłyby to księgi oznaczone numerami: 2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22. O tym, kto je zakupił, trudno dziś mówić. Brak jest jakichkolwiek źródeł na ten temat. Zapewne byli to poprzednicy Grabowskiego i Zdziewojskiego, może jacyś ofiarodawcy, ale to nic pewnego. Nie to jest jednak w tym momencie najważniejsze. Istotne jest to, że w chwili, kiedy Zdziewojski przygotowywał się do wizytacji biskupiej mającej się odbyć na początku roku 1647¹⁴ i uzupełniał „Księgę inwentarzową kościoła pisarzowskiego”, polecił przy tej okazji swojemu wikariuszowi sporządzić kompletny spis Bibliotheki Kościoła Pisarzowskiego – a to jest pierwszy i niepodważalny dowód na jej istnienie.

***

Za probostwa ks. Zdziewojskiego¹⁵ biblioteka kościelna posiadała jak na tak małą parafię dość pokaźny zbiór, który gorliwy pleban-biblioofil, przejąwszy po swym poprzedniku, uzupełnił i doposażył w wartościowe egzemplarze. Zakupił on i darował kościołowi, jak podaje inwentarz, następujące księgi:

---

¹⁴ Z zapisu biskupa Jana Tarnowskiego dokonanego w „Inwentarzu” wynika, że wizytacja odbyła się 28 lutego 1647 r.

¹⁵ Jan Grzegorz Zdziewojski z Łasku był proboszczem Pisarzowic w latach 1643–1653.

Nr kolejny w inwentarzu	Tytuł	Autor	Rok zakupu / miejsce wydania
1	Mszal (w czarnej oprawie ze srebnymi puklami na rogach, na przodku figura św. Jana Kantego, a na drugiej stronie herb ks. J. Zdziewojskiego)	–	b.r. / b.m.
7	Aureum diurnale concionatorum (...) („w teźże jest Rituale albo Agenda ad ritum Ecclesiae Romanae”)	–	b.r. / Kolonia
8	Flores exemplorum (...) seu Cathecismus Historialis (...) („w niej na wszystkich Cathecism są Exempla”)	Antonio Dauroultris	1646 / b.m.
19	De virtutibus Evangeicis libri	Marci Mureli	b.r. / b.m.
20	Humiliarum (...) tripatitarum pars tertia impresus	Jodeci Clichtowy	b.r. / Kolonia 1541

Zamiłowania bibliofilskie Zdziewojskiego wynikały z jego doświadczeń literackich oraz zamożności. Wywodził się bowiem ze szlacheckiego rodu i pieczętował się herbem Prus¹⁶. Spokrewniony był z Janem i Stanisławem (późniejszym wojewodą krakowskim) Myszkowskimi, którzy posiadali w tej okolicy dobra ziemskie (m.in. Dankowice, Jawiszowice, Bestwina, Janowice). O majątności jego świadczą również liczne darowizny na rzecz kościoła pisarzowskiego i wilamowskiego, co potwierdzone jest zapisami w księgach inwentarzowych¹⁷. Ponadto udzielał na procent okolicznej szlachcie i zamożnym mieszczanom pożyczek tzw. „widerkauff”, a nie mogąc odzyskać należności, przekazywał dług wraz z korzyściami z niego płynącymi na rzecz kościoła, co powodowało z kolei obciążenie finansowe następnych pokoleń, które musiały się ze zobowiązań wywiązać. Wśród społeczności, w której żył i działał, cieszył się opinią człowieka bardzo bogatego, czego dowodem jest smutny epilog jego życia. Kiedy jako prebendarz św. Krzyża osiadł w Kętach i tu zamieszkał, zamordowany został przez miejscowego krawca Szymona Glasza, który marzył o zdobyciu jego skarbów – rzekomo skrzętnie skrywanych przez starego kapłana¹⁸. Jako darczyńca na rzecz kościoła i szkoły parafialnej nie miał Zdziewojski nigdy sobie równych – ani przed, ani po sobie. Nie sposób tu

¹⁶ Prus III czyli Nagody – podkowa i kosa pod półtorakrzyżem koloru srebrnego na czerwonym tle.

¹⁷ Księga inwentarzowa kościoła pisarzowskiego znajduje się w Muzeum Okręgowym w Bielsku-Białej, a podobna założona również przez Zdziewojskiego dla kościoła w Wilamowicach znajduje się w zbiorach parafii (na plebanii).

¹⁸ Por. W. Latosiński: Monografia miasteczka Willamowic. Kraków 1907, s. 201–202; M. Wilczyński: Monografia klasztoru oo. Reformatorów w Kętach. Kraków 1893, s. 7.

w tym miejscu oczywiście wyliczać wszystkich jego darowizn, ale to właśnie dzięki nim sława o nim przetrwała po dzień dzisiejszy. Zresztą skrzętnie o nią zabiegał on sam. Aby w świadomości potomnych pozostawić ślad bytności po sobie, wynajdował ku temu różne sposoby. Tak więc z jednej strony hołdował obyczajom epoki, w której żył budując sobie za żywota pomnik w postaci fundowanych obrazów z własną podobizną na tle świętych. Z drugiej zaś wszędzie tam, gdzie to było możliwe, starał się po sobie coś pozostawić. Stał się więc budowniczym kościołów – wznosił dwie świątynie: jedną w Wilamowicach w 1661, drugą w Tłuczani w roku 1664. Na parafiach, w których proboszczował, zakładał dokumentację kancelaryjno-kościelną tworząc inwentarze, księgi chrztów, ślubów, umarłych etc. Liczne ślady tej działalności, choć rozproszone, przetrwały do dziś. Zgoła inny obraz przedstawiają resztki biblioteki. Księgi, które Zdziewojski nabywał, opatrywał swoimi znakami identyfikacyjnymi w postaci exlibrisu czy też wizerunku herbu. Przykładem takich bibliofilskich upodobań jest m.in. sam „Inwentarz kościoła pisarzowskiego”, w którym na okładkach widoczne są wytłoczone obydwaj znaki. Z przodu znajduje się ekslibris w kształcie elipsy, przedstawiający Marię Pannę z dzieciątkiem oraz św. Annę i unoszącego się nad nimi Ducha św. Wokół ekslibrisu umieszczone po przeciwnych stronach, jakby na rogach prostokąta ograniczającego elipsę, cztery liczby (1, 6, 4, 1), które tworzą datę 1641 r. Na drugiej okładce, z tyłu, widnieje herb Prus III, czyli Nagody, którym pieczętował się Zdziewojski i podobnie jak z przodu rozłożone są wokół wpisanego również w elipsę herbu inicjały: GI, ZL; P, V; PH, D, co objaśnić można w sposób następujący: G-regorius I-oannis, Z-dziewojski a L-asko; P-arochus V-ilamoviensis; PH-ilosophiae D-octor¹⁹. Na pierwszy rzut oka zauważyć daje się fakt, że księga powstała przed przybyciem Zdziewojskiego na probostwo do Pisarzowic – w roku 1641. Wtedy był jeszcze plebanem w Wilamowicach, co potwierdzają inicjały P-arochus V-ilamoviensis. Nie jest w związku z tym jasne, do jakiego celu miała księga pierwotnie służyć. Poszlak dostarczyć mogą umieszczone na końcu poezje drukowane w Krakowie pod koniec lat 30. XVII w. (por. przyp. 2, 3, 4; s. 1), a dedykowane mu przez profesorów akademickich. Można wysunąć przypuszczenie, bazując na obyczajach epoki i tradycji literackiej, że miał w niej Zdziewojski – do niedaw-

¹⁹ Grzegorz Jan Zdziewojski z Łasku, doktor filozofii, kanonik oświęcimski.

na jeszcze aktywny poeta²⁰ – zapisywać swe wiersze, podobnie jak czyniono w sztambuchach. Jednak z braku wolnego czasu i nadmiaru obowiązków duszpasterskich, musiał zaniechać tego kunsztu, przeznaczając następnie niewykorzystaną księgę na inwentarz kościelny, w którym nadal pozostały drukowane wiersze. Niemniej jednak upodobania literackie i ciągle zgłębianie teologii wytwarzały w nim naturalną potrzebę wzbogacania swego warsztatu kaznodziejskiego poprzez czytanie i gromadzenie zbiorów. Trudno dziś mieć pełne wyobrażenie o lekturze Zdziewojskiego tym bardziej, że niewiele się zachowało, a już za jego proboszczowania ginęły księgi z biblioteki kościelnej. Świadczy o tym uwaga naniesiona na marginesie inwentarza przy pozycji oznaczonej w spisie nr 7. Choć jest zamazana, daje się odczytać: „Ta zaginęła za Zdziewojskiego iest”²¹. Zdziewojski świadomy był faktu ginięcia ksiązek i dlatego polecił swemu wikariuszowi, S. Żurkiewiczowi, sporządzić spis istniejącej biblioteki, by ta nie zawieruszyła się w przyszłości: „gdyż Xiąg wiele poginęło przez niedbalstwo Antecessorów” – czytamy we wstępie do spisu biblioteki kościelnej. Nadto nakazał przechowywać zbiory w szafie zabezpieczonej żelaznymi kratami, którą umieszczono w zakrystii. Aby ograniczyć prawdopodobieństwo wykradania ksiązek przez księży osiadłych na parafii, przekazał opiekę nad nimi, jak również klucze do szafy, kościelnym. Księża, zmieniający się co jakiś czas, stanowili potencjalne zagrożenie dla biblioteki, która pozostawiona bez dozoru, mogłaby szybko przez nich być ograbiona. Podkreślić należy więc, że zasługą Zdziewojskiego było stworzenie biblioteki we współczesnym tego słowa znaczeniu wraz z odpowiednim locum, zabezpieczeniem i opieką. Ponadto opracował coś na wzór regulaminu korzystania z biblioteki: „A gdy X : Pleban będzie miał wziąć Xiegi albo X : Commendarz tedy pisanie powinien dać Kościelnym iż bierze do Używania Xiegi y znowu ią oddać a pisanie odebrać a nie powinna u niego w domu bydz ale tylko Siedm Niedziel”. Formuła ta przypomina pod wieloma względami współczesne regulaminy biblioteczne. Troska o księgozbiór posunęła się u Zdziewojskiego jeszcze dalej. By ograniczyć

²⁰ W czasie studiów i pobytu w Krakowie Zdziewojski opublikował w latach 1636–1639 następujące poezje: „Dakrysis Patriae” u St. Bertułłowicza w 1636 r. (1639?), XAPIEMA Magnae Matri Virgini (...) A. D. M DC XXXIX. Później powstały: „Clarissimum Natalium Auspicissima Incunabula” Anno 1640 Die 27 septem, „MATTAH Natalium Domini” Anno D. 1641.

²¹ Uwaga zapisana ręką ks. Grzegorza H.P. Prechowicza z Daleszyc.

dostęp „Rectora” szkoły parafialnej do biblioteki, a był on również organistą i z racji sprawowanej funkcji musiał korzystać z ksiąg liturgicznych, przydzielił mu: „Gradał nowy w białej oprawie pu-
kle Mosiężne na rogach którego Rector aby szanował” (!). Dla za-
bezpieczenia tej księgi polecił Zdziewojski umieścić na chórze sza-
fę, mającą pełnić funkcję sejfu: „(...) Upatrować aby (Gradał - J.R.)
w szafie na kurze był chowany na to sprawionej”. Obawa o los księ-
gozbioru u Zdziewojskiego była uzasadniona, choć niestety nie był
on w stanie ustrzec jej przed jej własnym losem. Już za jego nastę-
pcy, ks. Grzegorza Hieronima Piechowicza z Daleszyc (1654-1669),
zbiory zaczęły się powoli kurczyć. Najpierw zginęła księga ozna-
czona w spisie Żurkiewicza nr 12: „Missale Cracoviense napsowa-
ne [podkr. J.R.] w Czerwonej oprawie”, która z racji uszkodzenia
została prawdopodobnie przez Piechowicza wycofana z użytku.
Potwierdza to wzmianka w inwentarzu: „iuz tego niemasz bo było
złe y niepotrzebne” poczyniona jego ręką. Dalszych losów bibliote-
ki można się tylko domyślać. Jej stan w niedługim czasie pod Zdzie-
wojskim znacznie się uszczuplił i różnił od tego, jaki przedstawiał
spis inwentarzowy z 1647 r., pomimo, iż ks. Tomasz Wołkowicz²²
jeszcze wzbogacał zbiory. W inwentarzu - poza spisem Żurkiewi-
cza - czytamy: „Znowu kupiłem Gradał nowy do śpiewania za zło-
tych 37 nie kościelnych pieniędzy ale za starania moim y kosztem
iest spraiany tylko złotych 6 kościelnych przyłożyło się do tego”,
a dalej: „Znowu kupiłem Psalterz nowy za złotych 20 nie za kościel-
ne pieniądze ale zamoim staraniem iest kupiany”.

„Inwentarz kościoła pisarzowskiego” podaje w dalszej części
jeszcze jeden spis zbiorów bibliotecznych, sporządzony przez ks.
Jana Stanisława Wosinskiego²³ w roku 1680, gdy obejmował para-
fię. Dla porównania jej ówczesnego stanu z zasobami z roku 1647
wypada w tym miejscu przytoczyć ten spis w całości:

**„BIBLIOTEKA KOŚCIELNA KTÓRĄ PO MOJEJ INTRODUCTIBY
ZAPISAŁEM PRZY OBECNYM MICHAŁE ORGANISCIE:**

1. Liber JoanisJusti Lanspergii. (11)**
2. Martini Aspilcuatae Doctoris Navarri consilioru(m.) sive re-
sponsoru(m.) (9)

---

²² Tomasz Wołkowicz był proboszczem Pisarzowic w latach 1669-1680.

* Księgi ofiarowane kościołowi pisarzowskiemu przez Zdziewojskiego.

** W nawiasie podane są numery ze spisu Żurkiewicza z 1647 r.

²³ Jan Stanisław Wosinski proboszcz Pisarzowic w latach 1680-1698.

3. Flores exemplorum. (8)*
4. Sermones de Festis. (10?)
5. Conciones Vespertine quadragesimales. (15)
6. Homiliarum Judoci Clitover. (20)*
7. Declaratio quod sumptu. (18)
8. Franciscus Julianus.
9. Auyhoris huius libri nomen et cognomen non est.
10. Index Utriusqę testamenti". (17)

W niespełna trzydzieści lat po ustąpieniu Zdziewojskiego z funkcji proboszcza uporządkowana za jego staraniem biblioteka była już tylko wspomnieniem. O jej istnieniu przypominały nieliczne woluminy, którym udało się przezwyciężyć wpływ czasu i człowieka. Z dwudziestu dwóch ksiąg pozostało zaledwie dziesięć. niewiele jak na tak krótki upływ czasu.

Do dzisiaj ocalały tylko dwie księgi z dawnej biblioteki: „Joannis Justi Lanspergi Bavari Carthusiani omnium Epistolarum ac Evangeliorum dominicalium totius anni Enarrationes, et Sermones veterum illum atque germanum orthodoxorum patrum sensum pietatemque, referentes. Omnia haud sine parvo labore denuo renisa, emenddata, et in pluribus locis suae intergritatis restituta. Cum Indice locupletissima. Coloniae ex officina Melchioris Novesiani MDXL VIII”, której oprawa pochodzi z roku 1647²⁴ oraz druga bez tytułu z 1508 r. zawierająca wzory kazań powszednich i szczegółowy kalendarz astrologiczny na rok 1494. Resztę biblioteki Zdziewojskiego pochłonął czas i bezmyślność ludzka. Niestety. Jednak pamięć o niej i jej najwierniejszym kustoszowi trwać będzie jeszcze długo: „Exegi monumentum...”

²⁴ Księgę tę Zdziewojski oddał do introligatora celem naprawy i polecił umieścić na jej przodzie ekslibris inny od tego umieszczonego na „Inwentarzu kościoła pisarzowskiego”. W elipsie umieszczony jest w prawej dolnej części św. Jan Kanty przed Alma Mater, a nad budynkiem unoszą się Maria z dzieciątkiem i św. Anna. Ponad nimi znajduje się anioł – cherubin. Dookoła otoczki elipsy inicjały: S.T.D.IN. ACAD.CRAC.PROF.A. 1477 +S. JOANNES CANTIUS POLONUS (świętej teologii: Doktor w Akademii Krakowskiej, Profesor Alma Mater, zm. 1477, święty Jan Kanty patron Polski).

Bibliografia podmiotowa:

1. „Inwentarz kościoła pisarzowskiego” w zbiorach Muzeum Okręgowego w Bielsku-Białej.
2. Akta Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Akta wizytacji dekanatu oświęcimskiego za rok 1598. T. 10, k. 9–10 [AKM Krak.].
3. Op.cit. A. D. 1610, sygn. 28, k. 163.
4. Elenchus Parochorum, Administratorum et Cooperatorum Parochiae Pisarzoviensis (...) w zbiorach archiwum parafialnego.

Bibliografia przedmiotowa:

1. Estreicher K.: Bibliografia polska. Kraków 1905 (lub wyd. fotofasettowe, WAI F, Warszawa 1978). T. 20, s. 432 oraz T. 23, s. 473–475.
2. Gałkowski J.: Rys dziejów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego. Lwów 1867.
3. Juszyński H.: Dykcjonarz poetów polskich. Kraków 1820. T. 1, s. 234.
4. Latosiński W.: Monografia miasteczka Wilamowic. Kraków 1907.
5. Łepkowski J.: Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa. Kraków 1863.
6. „Polski słownik biograficzny”. Por. S. Ossędowski, T. XXV, s. 386.
7. „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego”. Warszawa 1893.
8. Wilczyński M.: Monografia klasztoru oo. Reformatów w Kętach. Kraków 1893.